

Зупинка XXXIV: Кременець

Кременець – районний центр Тернопільської області. Мальовниче старовинне місто та його околиці називають “Маленькою Волинською Швейцарією” або “Волинськими Афінами”. Розкинувшись у долині між горами з історичними назвами Замкова, Черча, Дівочі скелі, Хрестова, Осовиця, Воловиця, Киричівка, Кременець розбігається вулицями по їхніх схилах.

Назва міста, найвірогідніше, походить від мінералу кремень, якого багато у породах довколишніх Кременецьких гір.

Першу письмову згадку про Кременець знаходимо у Галицько-Волинському літописі Іпатіївського зведення 1227 року, що стосується битви раті волинського князя Данила Романовича з військами угорського короля.

У 1438 році Кременець першим на Волині отримав Магдебурзьке право. Місто стало центром великого Кременецького повіту, однак його розвиток гальмувався частими нападами татарських військ. Особливо великих спустошень татари завдали Кременцю в 1497 і 1500 роках. Про трагічні події тих часів нагадує назва гірських схилів Дівочі скелі, звідки, за легендою, місцеві дівчата, зв'язавшись косами, кинулись униз, щоб не стати бранками татарських завойовників.

Від початку XV до першої половини XVII століття Кременець був важливим торговельним та релігійним центром Волині. Двічі на рік тут відбувалися міжнародні ярмарки. Місто славилось виробництвом сукна, гончарними та ювелірними виробами. Тут розташовувався найбільший на Волині склад солі, яку завозили з Галичини. Візитна картка міста – Замкова гора (або гора Бона, 397 м над рівнем моря) із залишками високих мурів колишньої фортеці, яку не скорили полчища Батія і лише 1648 року, після чотиритижневої облоги її штурмом взяли козаки на чолі з Максимом Кривоносом.

Внаслідок третього поділу Польщі, у 1745 році Кременець відійшов до Російської імперії. З економічної точки зору місто на той час було поселенням дрібних ремісників і крамарів – переважно євреїв. У 1899 році у Кременці проживало 16 тисяч осіб, у місті була 271 крамниця і лише одна сірникові фабрика, на якій працювало 25 робітників.

Наприкінці XIX століття на околиці Кременця почалося освоєння покладів бурого вугілля, місту пророкували майбутнє другого Манхеттена. Тоді ж у 1896 році від Радивилівської залізничної лінії збудували Кременецьке відгалуження Кам'яниця–Кременець, довжиною 31 версту. Споруджувалась вона на залишки коштів, відведених казною для будівництва Новоселецьких залізничних віток (понад 400 тис. крб.) за проектом інженера М.Перцова. Проте плани на економічне піднесення міста не виправдались. Вугілля на копальнях князя Кочубея швидко вичерпалося. А залізнична колія і надалі відігравала важливу роль, оскільки обслуговувала чисельний військовий гарнізон російської армії та великі склади військової амуніції. Під час Першої світової війни Кременець упродовж року перебував у прифронтній зоні.

Від 22 січня 1918 року до приходу у місто більшовиків 2 червня 1919 року Кременець підпорядковувався українській владі. За Ризьким договором 1921 року Кременець відійшов до Польщі. Восени 1939 року в історії міста розпочався радянський період.

На початку липня 1941 року Кременець окупували війська гітлерівської Німеччини. Уся центральна частина міста 3 вересня 1942 року, після розстрілу мешканців гетто, була спалена німцями.

19 березня 1944 року Кременець був звіль-

нений від німецької окупації військами 1-го Українського фронту.

За післявоєнний період у Кременці збудовано низку промислових підприємств, з'явилися масиви багатоповерхових житлових будинків.

З минулих часів збереглося чимало цінних пам'яток історії, культури та архітектури.

Серед давніх споруд Кременця – колишній братський Богословський монастир (нині тут розташована ЗОШ №1), комплекс будівель колишнього Кременецького ліцею (нині

центр Волині, знаходиться за 73 км від обласного центру та за 65 км від кордону з Польщею.

З давніх часів у Ковелі була переправа через тихоплинну ріку Турію, а біля перевоза стояла кузня, де коваль правив вози та підковував коней. Біля цієї садиби садиби виникло поселення, яке почали називати Ковле. Перша письмова згадка про поселення датується 1310 роком.

Зручне географічне розташування поселення сприяло його розвитку. 24 грудня 1518 року польський король і одночасно ли-

Кременець – із каменя, Ковель – із заліза

педагогічний коледж імені Т.Г.Шевченка), архітектурний ансамбль колишнього францисканського монастиря з костелом та дзвіницею (тепер Свято-Миколаївський собор), колишній монастир Реформаторів (нині жіночий Свято-Богоявленський монастир) та інші.

Із Кременцем пов'язані життя і діяльність багатьох відомих людей. У Полоцькому полку в 1860 році у чині прапорщика служив видатний мандрівник і дослідник Микола Пржевальський. У Кременці народилися польський поет-романтик Юліуш Словацький, Іцхак Бер-Левінзон – єврейський письменник, сатирик, дослідник талмуду й середньовічної єврейської писемності та Михайло Вериківський – відомий композитор. Тут починав свій шлях у літературу видатний український письменник Улас Самчук. Кременець відвідували церковний діяч і письменник Феофан Прокопович, філософ і поет Григорій Сковорода, етнограф і письменник Володимир Даль, письменниця Марія Конопнічка. У місті давав концерти Ференц Ліст. Побували тут Тарас Шевченко, Микола Костомаров, Оноре де Бальзак, Михайло Драгоманов, Олена Пчілка, Леся Українка, Михайло Коцюбинський, Максим Рильський та багато інших.

Кременчани люблять і бережуть свій ботанічний сад, закладений ще в 1806 році. Гірськолижні траси на горах Осовиця та Хрестова сприяли набуттю Кременцем статусу гірськолижного осередку, тут також є трамплін для стрибків на лижах та єдина в Україні санна траса в урочищі Гниле озеро.

Зупинка XXXV: Ковель

Ковель – стародавнє волинське місто, яке, за легендою, бере початок від часів Данила Галицького. Районний центр обласного підпорядкування, розташований над берегами річки Турії – притоки Прип'яті. Ковель – географічний

товський князь Сигізмунд за добру службу князя Василя Сангушка надав Ковле ранг міста, що дало змогу одержати Магдебурзьке право та організувати ярмарки. У 1536 році відкрито митну комору, про що свідчить грамота “...Усі купці, котрі з солею з Дрогобича їдуть, ніде більше не платили мита, тільки у Володимирі і Ковлі”. З 1543 року місто переходить під королівське управління. Біля Ковеля був споруджений замок і міські укріплення. Змінювалися власники міста, але воно залишалося значним торгово-ремісничим центром Волині.

Після третього поділу Польщі у 1795 році Західна Волинь увійшла до складу Волинського намісництва, а згодом Волинської губернії Російської імперії. Казенне містечко Ковель стало повітовим містом, затверджено його герб: на червоному щиті підкова в обрамленні трьох хрестів – символів Волинської губернії. Під час російсько-французької війни 13 грудня 1812 року під Ковелем відбулась кривава битва між російськими і наполеонівськими військами, внаслідок чого третина міста перетворилася на ополіщце.

Багато міст, як і люди, мають певну професійну спеціалізацію. Ковель – залізничник. Тут перетинаються шляхи, які ведуть зі сходу на захід, з північного заходу на південний схід, з північного сходу на південний захід. У 1857 році було прокладено шосе від Києва через Ковель і Брест у Польщу і далі – до кордону з Німеччиною. Шосе стало напрямом та маршрутом для майбутньої залізничної траси.

15 серпня 1873 року товариство Київсько-Брестської залізниці відкрило рух на побудованій залізниці довжиною 560 км від Козятина до Бреста, колія пролягла через Рівне–Ківерці–Ковель. У 1877 році товариство Надвіслянських залізниць вибудувало 500-верстну лінію Івангород (Демблін)–Холм–Ягодин–Ковель, що утворила південно-східну частину магістралі Млава–Варшава–Ковель. Таким чином, Ковель став вузловою стан-

цією. У 1902 році він був напряму з'єднаний з Києвом через Олевськ–Сарни. У 1908 році Ковель отримав залізничний зв'язок із Володимиром-Волинським. Отже, на початку XX століття місто стало залізничним центром Волинського Полісся і однією з найбільших станцій у царській Росії. Місто почало швидко розвиватись. Фабрик і заводів налічувалось понад дванадцять. У структурі зайнятості його жителів залізничники вийшли на перше місце.

Волинська земля осяяна талантом Лесі Українки і її матері Олени Пчілки. З 1882 року батько Лесі Петро Антонович Косач працював головою з'їзду мирових посередників у Ковелі. Родина Косачів жила у недалекому від Ковеля селі Колодяжному. Тут Леся Українка провела свої дитячі і юнацькі роки, тут мужнів і розвивався її талант. До Косачів у гості приїжджала родина Франків, Михайло Драгоманов, Микола Лисенко, Михайло Старицький, Фотій Красицький, Іван Труш та інші. Тепер у Колодяжному діє літературно-меморіальний музей, який розповідає про життя і діяльність Лесі Українки. На початку 2000 років зусиллями залізничників Львівської магістралі музейні будинки були відреставровані, упорядкована прилегла територія.

У роки Першої Світової війни, коли Ковель був окупований австрійськими військами, тут був організований комісаріат Українських січових стрільців, на чолі якого стояв майбутній військовий міністр ЗУНР, а тоді сотник Дмитро Вітовський.

У 1916 році з метою розробки волинських лісів та в якості рокадної дороги австро-німецьке командування збудувало силами російських полонених 56-кілометрову ділянку залізничної лінії з Ковеля до Камінь-Каширського.

Під час революції 1917-1920 років Ковель п'ять разів переходив від однієї до іншої ворогуючих сторін. 19 вересня 1939 року у місто остаточно вступили підрозділи Червоної Армії. 4 грудня 1939 року утворено Волинську область, до складу якої увійшов і Ковельський повіт, а від 17 січня 1940 року – район із центром у Ковелі. Наказом Народного комісара шляхів сполучення СРСР Л.Кагановича від 2 грудня 1939 року була організована Ковельська залізниця, до складу якої було включено залізничні лінії Волині і Рівненщини, які за часів Польщі входили до мережі Радомської залізниці.

У 1941 році перші фашистські бомби впали на залізницю і в т.ч. на залізничні вузли Ковель, Луцьк, Володимир-Волинський. Про ці дні нагадує обеліск у сквері Ковельського локомотивного депо на честь залізничників Павла Олександровського, Петра Темного і Олексія Кадякіна, які не повернулися з рейсу в першу воєнну ніч 1941 року.

У 1944 році чотири місяці точилися бої за місто, 6 липня 1944 року Ковель був визволений радянськими військами під командуванням маршала К.Рокосовського.

Завдяки невтомній праці ковельчан, у повоєнні роки місто стало одним із визначних промислових центрів Волині.

У 1952 році був побудований новий залізничний вокзал на фундаментах, які збереглись від старого. Автор проекту Е.Лимарь. Силует споруди зі стрічатою баштою прикрашає Привокзальну площу, на якій стоїть паровоз-пам'ятник серії СУ на честь ковельських залізничників.

У 1953 році Ковельська залізниця увійшла до складу Львівської. В наші часи Ковельський залізничний вузол відіграє важливу роль в організації перевізного процесу на Львівській залізниці.

У сучасному Ковелі проживає майже 70 тис. жителів. Місто є одним із найбільш значних у Волинській області, її “транспортним серцем”, містом талановитих і працьовитих людей.

Юрій ТОМІН
Фото з архіву газети

ЗАСНОВНИКИ:
управління Львівської
залізниці та дорпрофсож
Ресстраційне свідоцтво
КВ № 1252.
Редактор
Ігор ПАРАЩАК
тел. 226-32-97
факс. 226-41-83
Заступник редактора
Андрій ВЕЗДЕНКО.....226-26-10

Відповідальний секретар
Галина КВАС.....226-25-67
Кореспонденти:
Орися ТЕСЛЮК.....226-32-03
Ольга ПАДКОВСЬКА.....226-01-65
Дмитро ПЕЛИХ.....226-36-23
Олександр ГЕРШУНЕНКО.....226-37-83
Оксана ПОДОЛЬСЬКА.....226-39-34
Богдан ЮРОЧКО.....226-59-27
Коректор Валентина СУТАК.....226-37-80
Бухгалтер Тетяна АНДРУШКО.....226-46-80

**Львівський
Залізничник**

Адреса редакції: 79000
м. Львів, вул. Гоголя, 1.
E-mail: lz@railway.lviv.ua
ГС ДТГО “Львівська залізниця”
Р/р 260000092670
Код ЄДРПОУ 20851444 МФО 325956
ЛФ АБ “Експрес-Банк”

Індекс газети 30223.
Виходить щоп'ятниці.
Тираж 35 807.
Замовлення 1374.
Зверстано у комп'ютерному центрі
редакції газети “Львівський
залізничник”.
Комп'ютерна верстка
Антоня БЕГЛЯРОВА 226-38-15.
Склад редакційної колегії:
Ігор Парашак, Андрій Везденко, Орися
Теслюк, Галина Квас, Олександр
Гершуненко.

Точка зору авторів може не збігатися з позицією редакції.
Передрук текстових чи візуальних матеріалів газети можливий лише з письмового дозволу редакції. Редакція залишає за собою право скорочувати і редагувати надіслані матеріали. Рукописи та листи авторам не повертаються. При цитуванні посилання на газету “Львівський залізничник” обов'язкове.
Газету віддруковано у “Видавничому Домі “Високий Замок”.